

Förundersökning på Klinta 6:1 i Köpingsvik

Arkeologisk förundersökning 2005 av RAÄ 215,
Klinta 6:1, Köpings sn, Borgholms kn, Öland

Hella Schulze

Arkeologiska enheten
Rapport november 2005
Kalmar läns museum

Omslag: Schakt D med det gropkeramiska stenålderslagret. Från SSV.

Karta publicerad i enlighet med tillstånd 507-98-2848 från Lantmäteriet
Samtliga foton Hella Schulze okt 2005

Innehåll

Sammanfattning och åtgärdsförslag.....	4
Inledning	5
Syfte	5
Historia, topografi	5
Fornlämningsmiljö, tidigare undersökningar	6
Undersökningsmetod och dokumentation.....	6
Förundersökningsresultat	6
Tolkning - värdering	8
Referenser	9
Administrativa uppgifter	9

Bilagor:

Fyndlista

Schaktbeskrivningar

Plan över schaktens läge

Utdrag ur ekonomisk karta skala 1:10 000 (ovan) och detaljplanekarta (nedan), skala 1:250.

Sammanfattning och åtgärdsförslag

På fastigheten Klinta 6:1 planeras en byggnation av ett boplatshus på ca 100 m² och en gäststuga. Fastigheten ingår i området för sten- och bronsåldersboplatsen RAÄ 215 och kan även innehålla skelettgravar, samt gränsar till stensättningen RAÄ 54. Den östra delen har föreslagits ska ingå i områden i Köpingsvik som bör sparas intakta för framtiden.

Syftet med förundersökningen var att se om det på Klinta 6:1 finns en yta där ett hus skulle kunna uppföras med tanke på fornlämningarna, en ”byggbar yta” inom ytan med byggrätt enligt kommunens detaljplan från 1950-tal och 1996. Den skulle även visa om en särskild arkeologisk undersökning fordrades och dess omfattning.

Klinta 6:1 ligger i Köpingsviks östra del, på mager grusmark som utgjort område för ett antal småställen till Klinta by. Marken har odlats in i modern tid. I västra delen och utmed södra gränsen har under de senaste 30 åren ledningar för VA och tele grävts ner. I samband med vissa av dessa arbeten samt en fosfatkartering påträffades kulturlager och höga fosfatvärden på fastigheten.

Förundersökningen i oktober gjordes i form av provschakt med maskin och berörde den norra delen av fastigheten där den planerade husytan stakats ut. Den låg 18-20 m söder om stensättningen RAÄ 54. Schakten spände över ett 312 m² stort område, då hade vissa även lagts inom sk prickat område. De fem schakten om sammanlagt 115 m² visade att i den östra delen av tomten, på den kvarvarande ytan om VA-ledningsdelen räknas bort, fanns stenåldersboplatsens djupa (minst 0,3 m) svarta kulturlager, medan den västra delen bestod av det tunnare mer fyndfattiga lagret som daterats till bronsålder. Detta var skadat av plöjning. I alla schakt utom schakt E, som grävdes i botten, ligger lagren kvar.

Ca fem förmodade anläggningar kunde urskiljas (troligen finns fler om kulturlagret tas bort); härd, stensamling (grav eller modernt?), stolphål (?) samt ett par mörkfärgningar. Fynden som tillvaratogs var gropkeramik, flintavslag, brända och obrända ben.

Bedömningen av en byggnation på fastigheten bör göras både med tanke på kulturlagren (och ev gravar) under mark och avståndet till stensättningen. Kalmar läns museum anser att en mindre byggnad är möjlig att uppföra på Klinta 6:1 men då i den västra delen eftersom avståndet till stensättningen därigenom förlängs och ingrepp undviks i stenåldersboplatsens del.

Om Länsstyrelsen anser att Klinta 6:1 kan bebyggas, på lämpligaste område, föreslår Kalmar läns museum att följande arbetsmoment bör utföras på den förundersökta ytan respektive ytan i väster:

- att bägge byggnaderna läggs så mycket som möjligt åt väster eftersom stenålderslagret då sparas. Kulturlagret är åt väster tunt och fyndfattigt och förväntas bidra med relativt ringa ny kunskap inom den begränsade yta det gäller

- att förundersökningsschakten mäts in med totalstation då det exakta läget bör säkerställas för framtiden med tanke på byggnationen, nya framtida ägare etc
- att den yta som bör undantas från all framtida byggnation, d v s stenålderslagret (gropkeramiska), genast efter Länsstyrelsens beslut återfylls med de uppgrävda schaktmassorna så dessa skyddar kulturlagret
- att en särskild arkeologisk undersökning görs på husytorna genom att matjorden och det plöjda kulturlagret avbanas, detta för att gravar kan döljas här, samt att vissa översiktliga iakttagelser då också kan göras beträffande bopplatsen (t ex om anläggningar finns och hur många)
- att de ev gravar som framkommer vid denna avbaning undersöks, likaså om ev större boplatzanläggningar skulle påträffas. De förstnämnda undersöks konventionellt för hand med någon C 14-analys, de sistnämnda snittas med maskin, 1-2 kolprover tas för C 14-analys
- att den vid avbaningen uppkomna väst-östliga profilen utmed norra schaktkanten dokumenteras (ritas) då denna ger en god bild av stratigrafin i övergången stenålderslager – bronsålderslager och kan jämföras med den från Klinta 5:20
- att ledningar läggs, som även föreslagits av markägaren, i schakt E och vidare ut i redan tidigare schaktad yta i tomtgränsen då stenålderslagret härigenom sparas

Översikt av Klinta 6:1 sedan den röjts. I bakgrunden Köpings skola. Från SSV.

Inledning

Kalmar läns museum har genom Länsstyrelsens beslut från 2005 09 29 (431-8442-05) i oktober 2005 gjort en arkeologisk förundersökning på Klinta 6:1 i Köpingsvik. Orsaken var planerad byggnation och att fastigheten ligger inom en fornlämning, stenåldersboplatsen RAÄ 215, i östra delen av samhället, ett stenkast från Köpings skola. Den mellersta och östra delen av Klinta 6:1 är på förslag att bli ett av de områden i Köpingsvik som om möjligt ska sparas för framtiden och inte bebyggas.

Endast de ytor där byggnation eller ledningar planeras har förundersökts. Sökande och kostnadsansvarig var Max Engqvist, Växjö (markägare är Daniel Johansson m fl). Sökanden planerar att det på fastigheten ska uppföras ett bostadshus om ca 100 m² samt en plintbyggd gäststuga.

Syfte

Förundersökningens främsta syfte var att se om den utstakade yta, där man föreslår att uppföra bostadshus och sidohus, skulle kunna bebyggas med tanke på fornlämningar under och ovan mark, eller om en särskild arkeologisk undersökning fordras, samt i så fall dennas omfattning och kostnad. Undersökningsplanen har gjorts utifrån ett planerat hus om 90-100 m², ett mindre sidohus typ friggebod, tänkta ungefär mitt på tomten, samt ett ledningsschakt. I samband med förundersökningen överenskomms under hand med Länsstyrelsen och sökanden, att undersökningen också skulle visa om det fanns någon yta intill som skulle vara bättre med hänsyn till fornlämningarna, och att byggytans läge då skulle kunna justeras. Planerad byggyta hade stakats ut i norr. Förundersökningen skulle dessutom ge svar på ett antal frågor (se nedan under Resultat).

Historia, topografi

Klinta 6:1 ligger i kilen mellan väg 979 mot Laxeby och vägen mot Ramsättra, alldeles mittför infarten till ålderdomshemmet Soldalen. I området, som har utgjort malm till Klinta by, fanns tidigare småställen med stugor, idag ombyggda till sommarhus, samt ett antal smååkrar. Klinta 6:1 har varit en sådan liten åker, odlad in i sen tid, med en grindstolpe av sten fortfarande stående i väster. Under 1970- och -80-talen togs fastighetens västra kant i anspråk för VA- och teleledning (möjligen har här också jord fyllts på något). I mer än 40 år har tomten nyttjats som en genväg (utmärkt på 70-tals-ekonomen) till skolan.

Omgivningen sluttar svagt mot nordväst, medan Klinta 6:1 är relativt plan med en svag höjd i väster, en svag sluttning mot söder och en rätt kraftig sluttning i nordvästra hörnet. Fastigheten var gräsbevuxen, beväxt med träd och sly och omgärdas i norr och öster av stenmurar. Den ligger på 10-11,5 m ö h.

Fornlämningsmiljö, tidigare undersökningar

Köpingsvik, eller Köping, är en av de mest rika och komplexa fornlämningsmiljöerna som finns på Öland. Runt 150 undersökningar, större och mindre, har gjorts under mer än 80 års tid (se litteraturförteckning). Inom boplatserna RAÄ 215-216 finns både sten- brons- och järnåldersboplatser/-er med en mängd anläggningar samt gravar från dessa tider. På Klinta 6:1 förväntades den gropkeramiska sten- och bronsåldersboplatser RAÄ 215 finnas. Till stensättningen RAÄ 54 (egentligen en skeppssättning, söder om skolan) är det ca 18 m. I stenvallen i norr ses flera större stenar och klumpstenar som kan ha hört till för odlingen borttagna gravar (jfr karta från 1797). I öster på grannfastigheten och 10 m från gränsen av Klinta 6:1 finns röset RAÄ 243. Närmaste synliga grav, en rest sten, finns på Solberga 5:11 och 30-40 m från 6:1.

Tre undersökningar, eller rättare, arkeologiska iakttagelser, har berört fastigheten. Det var fosfatkarteringen 1973, då fem prover visade på höga till mycket höga värden (145-650 P^o), iakttagelser av kulturlager i VA-ledningsschaktet i väster 1978 samt kontroll vid grävning för en teleledning 1985. Här dokumenterades ”kulturlager med klappergrus” (Medeltidsstaden nr 77, s 41) utmed kanten i väster och söder. Inga utförligare undersökningar gjordes. På intilliggande fastighet i sydöst, Solberga 5:16, undersöktes 1974 fem anläggningar i gropkeramiskt kulturlager vid VA-schaktning, och på fastigheterna både i norr och söder har undersökningar gjorts (a a).

Undersökningsmetod och dokumentation

Som föreslagits i undersökningsplanen banades jorden av i ett antal schakt över den planerade husytan, med minigrävare i stället för grävmaskin eftersom det var svårt att få tag på sistnämnda. En sammanhängande yta schaktades även av för att kunna jämföra mellan smala schakt och större yta. På enstaka ställen grävdes något djupare för att säkerställa att lagren under var sterila. Det samordnade schaktet för ledningar grävdes parallellt med det planerade bostadshusets långsida, d v s från ledningsgraven i västra kanten till den planerade gäststugan. Sökanden avser att lägga sina ledningar här och sedan ut i kommunens schakt utmed västra och södra kanten. För gäststugan gjordes ingen speciell schaktning då dess läge är avhängigt bostadshusets.

Då den schaktade ytan utökades fanns ingen tid att sälla några m²-rutor för att se fyndintensiteten (denna torde dock kunna jämföras med området på skolan Klinta 5:20). För övrigt dokumenterades schakten genom foton, beskrivning och enkel inmätning mot fastighetens gränser.

Förundersökningsresultat

Sammanlagt fanns fem schaktytor när vissa av de först grävda schakten bundits ihop. Det var A, B, C (större), D samt E (för ledningar). Den sammanlagda schaktade ytan utgjorde ca 115 m², den yta som inramades av schakten var 312 m², varav 90 m² täcks av

stenåldersboplatsens kulturlager. Angående gäststugan uppfattades i de inledande samtalen per telefon med sökanden att denna skulle vara av mindre storlek, typ friggebod, och placerad på plintar ovanpå marken. Stakningen för stugan visade dock en storlek på 25 m² och då den planeras få vatten och avlopp kan den inte räknas som en lätt flyttbar byggnad.

I samtliga schakt påträffades kulturlager. I schakten i öster fanns både de från sten- och bronsålder, det förstnämnda ett tjockt lager, åt väster var det tunt och endast det som har tolkats vara från bronsåldern. Sökanden planerar därför att flytta huset så långt det är möjligt åt väster och ett par schakt (A-B) grävdes därför också på det som är prickmark på detaljplanen. I schakt A, längst i väster, var kulturlagret endast ca 0,1 m.

Schakt C med det gropkeramiska boplatslagret t h om de gula stickorna i schakket, t v finns det tunnare bronsålderslagret. I bakgrunden skymtar stensättningen.

Ett antal frågor hade ställts i undersökningsplanen och på dessa kan följande svar ges:

Finns bevarade kulturlager som kan ge en ny kunskap om detta område? – Här fanns två slags kulturlager, ett tjockare från stenåldern som endast var plöjt i ytan och ett tunnare, som tolkats vara från bronsåldern och som var stört av plöjningen, speciellt i väster. Den planerade ytans relativa begränsning i förhållande till dessa skador på kulturlagret i väster gör att man vid en komplett slutundersökning (med t ex sällning av varje m²) inte torde få fram ytterligare kunskap än tidigare på skolans tomt. Lagret i öster bör inte röras.

Är marken där huset ska stå helt orörd av tidigare markanvändning och inte grustäkt etc har skett? – Marken tycks vara orörd så när som på plöjning. Några igenfyllda grusgropar kunde inte ses i schakten – viss grustäkt har annars på 1800-talet funnits här i denna trevägskorsning. Genom att myllan var tunnare i väster var kulturlagret här genomplöjt.

Kulturlagrets karaktär, anläggningstäthet, tjocklek, fynd m m? – Tätheten på anläggningar bör enligt vad som framkommit vara ca två anläggningar på 5-7 m². Lagrets tjocklek är 0,1 till minst 0,3 m. Fynd såsom tidigare: gropkeramik, flintavslag, obrända och brända ben, därtill några recenta fynd.

Finns indikationer på gravar (t ex i form av stensamlingar som ses i kulturlagret? – Åtminstone en stensamling var nergrävd i gruset och är antingen ett modernare stolphål eller en grav. Den kunde inte rensas fram helt. Flera gravar kan påträffas.

Vilken omfattning och kostnad skulle en slutundersökning för hus och ledningar få? – Se sammanfattningen (kostnaden inte angiven).

Schakt E för VA m m, nergrävt i botten, sett mot vägen. Mellan vägen och bortre schaktänden ligger kommunens VA-schakt. I schaktet ses mylla och omplöjt kulturlager, i bortre änden ett djupare skoptag. Fr ONO.

Tolkning - värdering

Vid avvägningen inför ett ev bebyggande av Klinta 6:1 måste hänsyn tas till såväl fornlämningarna under mark, d v s RAÄ 215 samt förekommande järnåldersgravar, som de ovan mark, främst stensättningen RAÄ 54. Jämfört med undersökningsplanen, då huset antogs ligga mitt på tomten med gaveln snett åt norr, är det nu utstakade läget dels mycket närmare RAÄ 54, dels blir huset i hela sin längd bakgrund till stensättningen när den ses från väg 979.

Att utifrån denna korta förundersökning göra en djupare tolkning av Klinta 6:1 låter sig inte göras. Det kan dock konstateras att fastigheten kan delas in i tre delar: den östra där det gropperamiska boplatslagret finns, djupt, fyndrikt, nästan orört (plöjt endast i ytan); den mellersta delen där detta lager ersatts av bronsålderboplatsens tunna, relativt fyndfattiga lager, omplöjt fram i nutid; och den västra delen som är mer eller mindre

söndergrävd av det kommunala VA-schaktet, ett par serviser åt väster samt teleledning. Den förstnämnda delen sträcker sig 16-17 m in på tomten räknat från östra gränsen, den västra sträcker sig drygt 10 m in från västra fastighetsgränsen.

Sett ur ett kulturhistoriskt perspektiv på ytan ovan mark torde ett bygge på Klinta 6:1 kunna accepteras då liknande f d smååkrar i detta område har mindre stugor. Kalmar läns museum anser dock att det därför är viktigt att ett hus inte blir alltför stort eller i avvikande form och färg, dels för att behålla områdets småskaliga karaktär, dels för att inte genom en stor byggnad dominera RAÄ 54:s fornlämningsområde. Att skjuta byggnaden så mycket som möjligt åt väster är positivt då den därigenom kommer längre från RAÄ 54.

Eftersom sökanden kan tänka sig att huset förskjuts åt väster – och under förutsättning att kommunen godkänner att prickad mark tas i anspråk – kan det gropkeramiska boplatslagrets del av RAÄ 215 skyddas från ingrepp. Delen med bronsålderslagret bedöms att den inte behövs totalundersökas, detta då lagret är plöjt ner till botten och inte så mycket ny information förväntas kunna hämtas ur det inom denna relativt begränsade yta. En viss kontroll och undersökning bör dock göras (se Sammanfattning för mer detaljer), som t ex inmätning i rikets system, avbaning för att översiktligt se typen av anläggningar och läget (om bottarna av dem finns kvar) samt undersökning av ev förekommande järnåldersgravar, vilka alltid kan finnas djupt nergrävda i princip var som i Köpingsvik. Dessa gravar har sedan 1970-talet alltid undersökts och gett värdefulla bidrag till forskningen, bl a om den tidiga kristendomens införande. Även övriga kontroller och undersökningar är av värde i den pågående analysen av Köping.

Referenser

- Blomkvist, Nils, 1973: Silverfynd och handelsplatser. Källstudier kring Köping och Sikavarp, två förmodade öländska handelsplatser under vikingatid och medeltid. Seminarieuppsats för doktorander, Historiska institutionen, Uppsala universitet.
- Hagberg, Ulf Erik, 1973: Köping på Öland. *TOR* 1972/73. Uppsala.
- Johnson, Marianne & Schulze, Hella, 1990: *Köpingsvik. Medeltidsstaden 77*. Rapport. Riksantikvarieämbetet. Stockholm.
- Nordeman, Kjell, 1980: *Tre resta stenar fornlämning 55. Klinta 2:11 Köping socken Öland*. Riksantikvarieämbetet. Rapport UV 1980:50.
- Schulze, Hella, 1993: Utgrävningarna vid Köpings skola 1991. *Kalmar län*. Kalmar.
- Schulze, Hella, 1995: Vikingatida och medeltida gravar i Köpingsvik. *Kalmar län*. Kalmar.
- Schulze, Hella, 2004: Köpingsvik på Öland – 30 undersökningar 1970–1994. Kalmar läns museum, rapport 2004:2. Kalmar.

Administrativa uppgifter

Länsstyrelsens tillstånd, dnr: 431-8442-05
 KLM dnr: 33-899-05 Obj nr: 05/36
 Undersökande institution: Kalmar läns museum
 Typ av undersökning: Arkeologisk förundersökning
 Uppdragsgivare: Max Engqvist, Hökaregränd 2A, 352 20 Växjö
 Landskap: Öland
 Kommun: Borgholm
 Socken: Köping
 Fastighet: Klinta 6:1

Fornlämningsnummer: RAÄ 215, 54
Ekonomiskt kartblad: 5H 1b Köping (551)
Koordinater: X 6306 260 – Y 1555 985
Undersökt yta: 115 m²
M ö h: 10-11,5
Grävningstid: 2005 10 28
Arkeologisk personal: Hella Schulze

Dokumentationsmaterialet förvaras i Kalmar läns museums arkiv med kopia i ATA, Sthlm.
Fynden kommer att tillföras Historiska museet, Sthlm.

Bilagor:

1. Fyndlista
2. Schaktbeskrivningar
3. Plan över schaktens läge, sk 1:200

Bilaga 1

Fyndlista

- F 1 **Flintavslag**, 2 st, vit patina, en med del av krustan
Schakt C, västra delen, i grus ovan klapperstensbälte
- F 2 **Gropkeramik**, ornerad o oornerad, 7 bitar
Schakt C, östra delen
- F 3 **Obrända ben**, 2 st
Schakt C, östra delen
- F 4 **Kvartsavslag**, 1 st
Schakt B, rensning i ytan
- F 5 **Brända ben**, ca 35 st
Schakt B, rensning i ytan
- F 6 **Stengodsskärva**, 1 st, obestämbart
Schakt E, östra delen, lösfynd

Schaktbeskrivningar

Schakt A, storlek 8x1 m. Under 0,25 m mylla med rötter (f d ploglager) kom ett 0,1 m djupt *kulturlager*, fläckvist tunnare eller tjockare. Det var tunnare i södra delen, djupare i norr. Här fanns en *stensamling*, minst 0,6 m i diam, med minst 5-6 stenar. I södra delen av schaktet ett *stolphål* (?), en rund fläck om 0,25 m diam med *kolfragment*. En *kvartsbit* hittades lös i schaktet.

*Schakt A från söder.
I norr ses en
stensamling i en äldre
eller yngre
nedgrävning. En grav
eller en recent
nergrävning?*

Schakt B, storlek 8x1 m. Myllagret ca 0,2 m, därunder ett ca 0,15 m tj kulturlager, bestående av ljust sotigt, flammigt sand/gruslager. I norra delen en 1,6 m bred *mörkfärgning* med mer sotig sand. I söder en dylik *mörkfärgning*, ca 2 m bred (N-S) men mindre sotig. Över hela schaktet plockades spridda brända ben. Schaktdjup ca 0,4 m, i södra änden ca 0,8 m, d v s en bra bit ner i det gula gruset.

Schakt B med det mörkfärgade kulturlagret från bronsåldern. Det djupare skoptaget som skymtar i bildens nedre del visade endast sand och grus. Från S.

Schakt C, storlek 8x9,7 m, utom en 3x2,8 m stor oavtorvad yta i sydost. Bestod först av ett dubbelschakt och två enkla schakt där sedan ytan emellan togs upp. I den västra delen 0,3 m mylla, rötter och sporadiskt *kulturlager*. Här fanns i nordväst det bälte av svallad klappersten – en strandkant – som tidigare hittats på skolan 1991. Det var täckt av gult grus och sträckte sig i sydväst-nordost. Bredden kunde inte mätas. I detta grus påträffades vid rensning två *flintavslag*, ett stort och ett mindre. Ca 2 m öster om detta bälte började det mörka gropkeramiska kulturlagret, vilket låg kompakt i hela schaktet åt öster och även i nästa schakt. Vid ytlig upprensning av 1 m² påträffades 6-7 små bitar ornerad *gropkeramik*. Enstaka bitar gropkeramik hade även funnits i det gula gruset. I norra delen, vid norra schaktkanten, en minst 0,8x0,6 m stor *hård* (togs ej fram helt). Schaktdjup i norr 0,3 m, i söder 0,45 m.

Östra delen av schakt C och t h schakt D. Från SV.

Schakt D, storlek 7x1 m, låg 3 m öster om schakt C. Bestod av hårt, kompakt gropkeramiskt *kulturlager* i hela schaktet. Detta kom under 0,25 m mylla. Enstaka bitar *gropkeramik* syntes i lagret (tillvaratogs ej). Schaktdjup 0,5 m, d v s ett stycke ner i lagret för att få en uppfattning om djupet (mer än 0,25 m).

(Bild, se omslag.)

Schakt E, 14x1 m, schakt för VA till gäststuga. Gick 2-2,5 m från stål Stolpen, som utgör markering för tele i tomtens västra del, och utmed schakt A-C:s södra gräns. I östra delen 0,2 m mylla med 0,1 m mörkt *kulturlager* under sig. Några bitar av *rödgoods*, *stengods* och *porslin* (endast stengodset tillvarataget) hittades, fallna ur schaktkanterna. I väster som mest 0,15 mylla och därunder ett relativt svart *kulturlager*, ca 0,1 m tjockt. Under fanns sand. Inga fynd kunde ses i kulturlagret. I väster grävdes som djupast 0,7 m, endast grusblandad klapper, i övrigt var schaktdjupet ca 0,4 m.

Plan över förundersökningsschaktens läge

Bilaga 3